

A magyar szürke marha jól tűri a ridegtartást, de a felázott talajon taposása nem kívánatos

ÉRTÉKTÁR ÖTEZER HEKTÁRON

A Kígyósi-pusztta

ÍRTA | BOLDOG GUSZTÁV természetvédelmi örkerület-vezető,
Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság

Hazánk délkeleti szegletében jellegzetes tájszerkezet alakult ki a természetföldrajzi adottságok, valamint a Körösök és a Maros természetátalakító tevékenysége nyomán. A tájra jellemző állandó vagy időszakos vízállások is csak ott maradtak fent, ahol nem épültek falvak, városok, a kötött, szikes, belvizes talajok nem ringattak búzkalászt, nem gyarapították a kor földbirtokosainak vagyonát. Így őrződött meg a *Kígyósi-pusztta*, amely a mozaikos szerkezetű Körös–Maros Nemzeti Park egyik legértékesebb tájegysége. Megóvása hosszú távú feladatokat kínál a szakembereknek.

A Szabadkígyós, Újkígyós, Gyula és Kétegyháza által övezett pusztta védetté nyilvánítását Réthy Zsigmond, a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum természet-tudományi osztályának akkori vezetője és munkatársai alapozták meg a természeti, tájképi és kultúrtörténeti értékek feltárásával. A munka gyümölcse 1977 nyarára érett be, amikor Szabadkígyósi Tájvédelmi Körzet néven, 3800 hektár területen a

többi között védelem alá került a szántókkal, erdőfoltokkal tarkított ősgyep és az egykori Ókígyós központjában elhelyezkedő Wenckheim-kastély parkja is. Ez az ősi folyóvölgyekkel, időszakos vízállásokkal szabdalta táj 1983-ban 980 hektárral bővült, így jelenleg a nemzeti park részterületeként csaknem 5000 hektáron szolgálja az itt élő növény- és állatvilág fennmaradását. Ebből 735 hektár a pusztta legmélyebb foltja, amely egyúttal fokozottan védett.

A PUSZTA EMELETEI

A Kígyósi-puszta geomorfológiáját, domborzati viszonyait tekintve is a nemzeti park egyik legváltozatosabb mozaikja. Délnyugati része még a Békési-hát peremvidékéhez tartozik, és alföldi viszonylatban számottevően, 3-5 méterrel magasabban fekszik, mint a vízjárta északi és keleti területek. Ez a szintkülönbség éppen csak ahhoz elegendő, hogy a lehullott csapadék vagy a tájra jellemző, a Maros vizét a felszín alatt 50 kilométerről ideszállító hordalékréteg fakadó kútjainak vize lassacskán az északi, mélyebb fekvésű területen gyűljön össze. A felszín tovább tagolják a jellegzetes szikformák, amelyeknek köszönhetően szinte méterről méterre változik az élővilág.

Alföldön járunk, a tájat alakító folyók simára igazgatták a talajfelszínt. A felületes szemlélő egy sarkon fordulással tévesen nyugtázzhatja, hogy nincs itt látnivaló, jobbra puszta, balra puszta, sehol egy vizes vagy meghódításra váró büszke bérc. És ez valóban így is van, ha a látogató ragaszkodik a szemmagasságban, vagy afölött tapasztalható élményekhez. Ha azonban a pusztai alternatívát választja, más léptékkal ugyan, de szintén különleges élményekhez juthat.

Itt a vizesések, a kimagasló bércek centiméterekben mérhetők. A látnivalóért gyakran le kell hajolnunk, de talán könnyebben megérthetjük a puszta varázsát, ha a látvány mellé odaengedjük az évszakonként más és más illatú szelet, ha kipróbáljuk a téli és a nyári napsütés melege közötti különbséget. Ha belesüppedünk a tavaszi, madárdalos hangkavalkádba, a téli nesztelenségbe, talán már a szemünket sem kell nyitva tartanunk.

GAZDAGODÓ MADÁRVILÁG

Hosszabb-rövidebb kirándulások alkalmával megfigyelhetjük, hogy a mocsárforrásokkal és vízállásokkal tarkított puszta ideális feltételeket kínál azoknak az élőlényeknek, amelyek elfogadták, igénylik a ciklikusan változó életfeltételeket, mert hosszú évezredek alatt ezekhez igazították az életmódjukat.

A területet felosztó csatornák vizében még nagy számban található élő fossziliánk, a védett *réti csík*. Tavasszal felmelegedő vizekben úszkálnak vidáman a *pettyes* és a *dunai tarajosgőték*, valamint a puszta névadói, az alföldi tanyavilág kígyói, a *vízisiklók* is. A különleges élőhely sok égi vándornak, vadludak, *darvak*, récék és partimadarak ezres tömegeinek nyújt pihenő- és táplálkozóhelyet, míg a tocsogók a *bíbicek*, a *nagy godák* és a *piros lábú cankók* számára kínálnak szaporodóhelyet.

A vizes területek természetvédelmi szempontú kezelésének, a visszagyepesítésnek köszönhetően újra fészkel a *nagy kócsag*, a *cigányréce* és a *golyatöcs*, de évről évre növekszik a *szalakóta* és a *kék vércse* állománya is. Stabil népessége (populációja) él itt a keleti elterjedésű, az ország más területein ritka *molnárgörénynek* és a hasonló élőhelyeket kedvelő *ürgének*.

A térségben fészkelő ragadozó madarak közül természetvédelmi jelentőségével kiemelkedik a *kerecsensólyom*, a *parlagi* és a *rétisas*. Nyár végi időszakban a közeli domb- és hegyvidéki területekről *kígyász-ölyvek* és *pusztai ölyvek* érkeznek, erőt gyűjtve a vándorútra való felkészüléshez.

A fokozott odafigyelésnek köszönhetően, egyre gyakrabban láthatjuk a parlagi sást
FOTÓ | MARIK PÁL

MÚLTIDÉZŐ GYÜMÖLCSFÁK

A kistájmozaikon a szikes pusztai növényzet az uralkodó, amelynek jellegét a szikesedés mértéke, a vízellátás és a vízborítás időtartama határozza meg. Tavasszal a puszta alacsonyabb, szikes jellegű részein, elsősorban az északon fekvő Nagy-győpön és a Nagy-Csattogón, de a Kígyósi-puszta központi részén, Apáti-pusztán is jelentős vízállások alakulhatnak ki. Ezek a területeken zsiókás,

Szabadkígyós határában vizes élőhelyek, míg a déli, Kétegyházával határos területeken kurgánok jellemzik a tájat

A vizállásos területek vízimadarak, zömében nagy lilikek tömegeit vonzzák

bókoló sásos és mocsári csetkákás mocsarakat találunk.

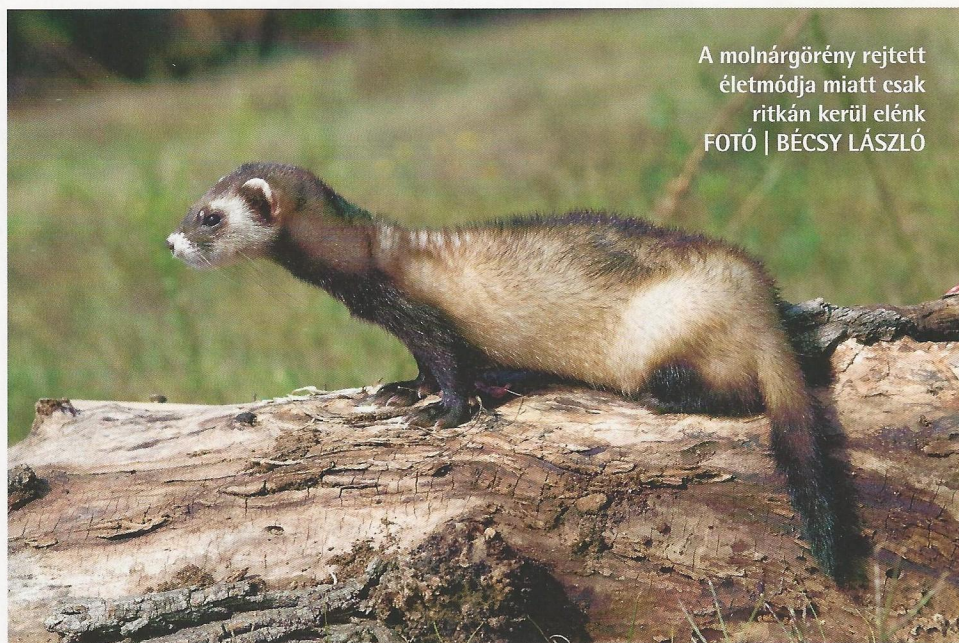
A szikes gyepek fajai közül kiemelkedő fontosságú a sziki varjúháj, a réti őszirózsza és a júliustól virító aranyfürt, a mocsárfoltokban pedig a kishéscsüszű aszat jelenléte. A magasabb térszintű részeket és mezsgyét borító löszpusztagyeppek csak rendkívül

mozaikosan és kis kiterjedésben lelhetők fel. Ezeken a mozaikfoltokon a tavaszi hérics és a vetővirág régről ismert volt, a kék atracél, a parlagi rózsza, a selymes boglárka és a pécsvidéki aszat viszont csak az utóbbi években került elő. A tavaszi pusztát fehérre festi az orvosi székfűnek a bennszülött erdélyi útifűvel kevert állománya, míg a

nyárutó a magyar sóvirág és az őszirózsák lila virágszőnyegével örvendezteti meg a látogatót.

A gyepterületek fenntartásában, természetes kezelésében több száz juh és szarvasmarha működik közre. Az utóbbiak közül kiemelkedő érték és látványos a nemzeti park magyar szürke szarvasmarha-állománya.

A pusztai tanyavilág már a múlté, de az ember alkotta terepen, a kurgánokon, az utakon és a csatornákon túl még felfedezhetjük a XIX–XX. századi létforma nyomait. Az egykor sárból épült házak már régén összedőltek, a mellettük ásott kutak beomlottak, az elmúlt idők pusztalakóinak életére ma már csak a tanyahelyek dombes-dombos felszínéből és a kertmaradványokból következtethetünk. A gyümölcsfák, a minden tavasszal újra és újra díszlő virágoskertmaradványok segítenek felidézni a múlt emlékeit, és ha nyitott lélekkel járjuk a tájat, akkor könnyen rekonstruálhatjuk, magunk elé rajzolhatjuk az egykori tanyavilágot.

A molnárörvény rejtett életmódja miatt csak ritkán kerül elének
FOTÓ | BÉCSY LÁSZLÓ

OÁZIS A SIVATAGBAN

Szabadkigyóson látványos parkkal övezve áll a terület egykori birtokosainak kastélya,

A Wenckheim-kastély minden évszakban lenyűgözi a látogatókat

amely régóta a kirándulók kedvelt célpontja. Az országos viszonylatban is a legjelentősebb építészeti alkotások közé tartozó kastélyt *Ybl Miklós* tervei alapján és irányításával 1875 és 1879 között építették neoreneszánsz stílusban *Wenckheim Frigyes* gróf megbízásából.

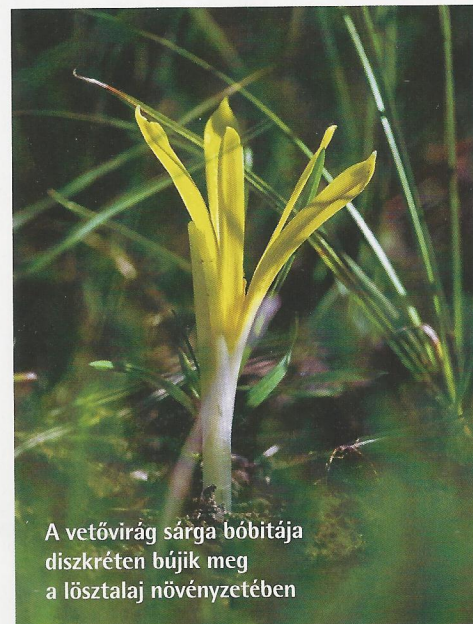
Mint oázis a sivatagban, olyan ez a park az egykor végláthatatlan szikes pusztá közé. A kastély építésével párhuzamosan kezdték kialakítani, megőrizve a természetes növénytakasulások maradványait, felhasználva a környező erdős pusztai táj elemeit. A hazánkban őshonos fafajok, a százötven éves tölgyek közé hatalmas *szürke nyárok* vegyülnek, a kötelező parképítészeti elemként megjelenő tó partján *mocsárciprusok* díszlenek, míg a sétányokat koros *tiszafák* övezik.

A kastély előterében örökzöld, cífrára igazított puszpángokból, tiszafákából álló

sokszínűsége, amely a gazdálkodási formáktól a gasztronómián át több területen is megmutatkozik.

A Kígyósi-pusztán kiemelkedő történelmi értéket képviselnek a Maros-Körös közén máshol nem tapasztalható gyakorisággal előforduló, az elhagyott folyómedreket kísérő halmok. A Békési-hát majd minden településén megtaláljuk ezeket a három-ezer-ötezer éves földpiramisokat, kurgánokat, amelyeket a bronzkori, gödörsíros (Jamnaja) kultúra embere emelt. A több mint ötven halom közül a legnagyobbak, mint amilyen a Török-, a Hegyes- és a Fekete-halom, tájképileg meghatározók. A megmaradt halmok ugyanakkor nemcsak kultúrtörténelmi és tájképi értéket hordoznak. Sztyeppjellegű növényzetük révén még fennmaradt utolsó élőhelyei számos, tipikusan kontinentális növényfajnak. A terület északi részén levő Nagy-gyöp fokozottan védett mocsarának kivételével az egész Kígyósi-pusztá és a kastélypark is szabadon látogatható. A szabadkígyósi Nagyerdőben 5 kilométeres tanösvény vezet a látogatót. Ez a Wenckheim család által telepített erdőn áthaladva mutatja be a védett terület növény- és állatfajait, jellegzetes élőhelyeit. Egy könnyű tavaszi túra szívünkben és fényképezőgépünkben elraktározott emlékein túl a pacsirtaszó és a kamillaillat is hosszú időre meghatározza majd a pusztá természetével kialakult kapcsolatunkat, bár ennek alkalmanként elengedhetetlen kelléke egy pár gumicsizma.

A vetővirág sárga bóbítája diszkrétén bújjik meg a lősztalaj növényzetében

Akár sárdagasztó túrán is részt vehet az, aki májusban látogatja meg a tanösvényt, túraútvonalakat
FOTÓK | BOLDOG GUSZTÁV

a háromezer-ötezer éves földpiramisokat, a kurgánokat a bronzkor embere emelte

franciakert repíti vissza a képzeletet a kastély építetőinek arisztokrata világába. Ezt a világot 1945-ben a történelem végleg elsodorta, a Wenckheim család kastélyába iskola költözött. A település nevét 1950-ben Szabadkígyósrá változtatták. A kastély gyors átadása az épületet is megmentette, így, szerencsére, nem jutott a környék sok más kastélyának sorsára. A mai napig épen fennmaradt, most üresen állva türelemmel várja a közelgő felújítást.

A törökdúlást követően elnéptelenedett vidékre a XVIII. században az új birtokos, a felső-ausztriai báró *Harruckern János György*, majd a Wenckheim család dolgos kezű szlovák és németajkú családokat szerződtetett. Később román és Szeged környéki magyar területekről is érkeztek új honfoglalók. Így alakult ki a térség etnikai alapokon nyugvó kulturális